

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФРАНЦУЗЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ІСТОРІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

ЧАСТИНА 1 ГАЛЬСЬКИЙ СУБСТРАТ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до самостійної роботи

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.055 Романські мови та літератури
(переклад включно), перша – французька*

ОДЕСА
Букаєв Вадим Вікторович
2024

УДК 811.133.0(072)
I-907

Укладач:

Т. В. Весна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри французької філології

Рецензенти:

О. Ю. Карпенко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Л. В. Гринько, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іспанської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою факультету
романо-германської філології ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 6 від 21.12.2023 року.*

Історія французької мови. Частина 1. Гальський субстрат:
I-907 метод рекомендації до самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спец. 035 Філологія спеціалізації 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька / уклад. Т. В. Весна – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. – 36 с.

У методичних рекомендаціях у стислому вигляді викладено основні аспекти тем змістового модуля: «Походження французької мови. Передісторія». Представлено важливі хронологічні віхи історичного контексту, пов'язані з Давньою Галлією і Галло-римським періодом, ключові поняття і терміни. Матеріал для самоконтролю у формі тестових завдань, запитань і відповідей на них сприятиме підвищенню ефективності самостійної роботи здобувачів освіти при підготовці до практичних занять та підсумкового контролю.

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

УДК 811.133.0(072)

© Весна Т. В., 2024

Зміст

ВСТУП.....	4
I. РОЗВИТОК ГАЛЛЬСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ.....	6
1.1. Галлія до римського завоювання.....	6
1.2. Особливості культури та побуту Галлії.....	6
1.3. Галлія періоду римських завоювань.....	9
II. ВПЛИВ ГАЛЛЬСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ НА ФРАНЦУЗЬКУ ЛІНГВОКУЛЬТУРУ.....	12
2.1. Поняття галльського субстрату.....	12
2.2. Сліди галльської мови у лексиці французької мови.....	13
2.2.1. Загальноживана побутова лексика.....	13
2.2.2. Топонімічна та антропонімічна лексика галльського походження.....	14
2.3. Галльські елементи у сучасному французькому світі.....	16
III. МАТЕРІАЛ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....	17
3.1. Контрольні питання.....	17
3.2. Тестові завдання.....	25
ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ.....	30
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	33

Вступ

«Історія французької мови» є фундаментальною навчальною дисципліною в системі підготовки фахівців за спеціальністю 035 Філологія спеціалізацією 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька.

Її мета полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти третього року навчання наукового уявлення про французьку мову як динамічну систему, що розвивається у певному історичному, соціокультурному контексті у відповідності до структурних змін, зумовлених на початку її становлення трансформацією синтетичної лінгвістичної моделі латинської мови, а саме народної вульгарної латини пізнього періоду, в аналітичну систему французької мови.

Знання особливостей історичних етапів еволюції мови і навички аналізувати мовні явища в діахронічному аспекті поглиблюють розуміння сучасної лінгвістичної ситуації і основних тенденцій подальшого розвитку французької мови.

Методичні рекомендації презентують матеріал для самостійного опрацювання тем змістового модуля 1 «Походження французької мови. Передісторія», який включає інформацію щодо ролі латинської мови та впливу галльського лінгвокультурного субстрату на процес виокремлення в античний період на теренах сучасної Франції майбутньої романської мови.

Висвітлюються ключові елементи матеріальної і духовної спадщини галльської цивілізації, її внесок у формування французької мови. Розглядаються також галло-римські реалії до початку германських завоювань. Основна увага спрямована на мовний коментар, лексичний внесок галльської мови в словник французької мови, запозичення галліцизмів в системі топонімічної, антропонімічної лексики, галльські елементи у фонетичній і граматичній структурі. Словник лінгвістичних понять і термінів, наведений у методичних рекомендаціях, покликаний сформуванню у здобувачів освіти відповідну термінологічну базу.

Набуті компетентності можуть бути реалізовані в освітньому процесі і подальшій професійній діяльності, а також у саморозвитку бакалаврів філології.

Методичні рекомендації складаються з 3 частин, лінгвістичного глосарію, списку рекомендованої літератури. Матеріал для самоконтролю у вигляді запитань, відповідей на них і тестових завдань буде корисним здобувачам вищої освіти у підготовці до практичних занять і підсумкового контролю з навчальної дисципліни.

І. РОЗВИТОК ГАЛЛЬСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

1.1. Галлія до римського завоювання

З кінця Бронзового періоду на територію Західної Європи проникають кельтські племена пастухів та воїнів з Центральної Європи. Ареал їхнього розселення надзвичайно широкий: сучасні Франція, Бельгія, Нідерланди, південна Німеччина, Швейцарія, північна Італія, Британські острови, Чехія, Австрія та Угорщина, північ та захід Піренейського півострова.

Вторгнення кельтських племен на територію Франції почалися ще у II тисячолітті до н.е., а останні у III-II ст. до н.е. Греки називали кельтів галатами, римляни – галлами.

Суспільство було розділене на клани, племена, племінні союзи. Це був войовничий та безстрашний народ, який виготовляв і досконало володів зброєю.

Головними центрами громадського, культурного та економічного життя племен були «дунуми» - міста, огорожені «галльськими стінами» (глина з камінням). Люди поділялися на дві категорії – вільні та раби. До вільних належали: друїди, вершники або воїни, та плебеї (ремісники і селяни). Вершники – племінна верхівка, представники сильних родів, ті, хто міг дозволити собі воювати на коні. Друїди – жерці, керували релігійними справами, їх поважали та боялися. Вони виконували функції лікаря, вихователя, розробляли вчення про право та мораль. Жерці передавала свої знання усно, від покоління до покоління, володіючи мистецтвом запам'ятовування, оскільки галли не мали своєї писемності.

1.2. Особливості культури та побуту Галлії

Матеріальна спадщина галлів досить різноманітна: кам'яна скульптура, дерев'яні споруди із залізними фрагментами, декоративне мистецтво, прикраси із золота, срібла, бронзи із зображенням тварин, рослин та людей, гончарні вироби та кераміка з геометричними візерунками, інкрустацією, тисненням, тонко поєднаними між собою сюжетами коней, птахів, монстрів, вироби з металів усіх видів (зброя,

інструменти). Галли винайшли ковальське зварювання, що дозволяло їм робити якісну зброю. Для вершників у III ст. д. н. е. галли створюють кольчугу. Галльські технології обробки металів використовуються майстрами і зараз. Серед воєнного оснащення популярною була колісниця – двоколісний візок, швидкий та легкий, а також мечі, піки та списи, плаский щит та шолом.

На початку III ст. вперше карбуються галльські монети із зображенням колісниці з двома кіньми, тварин, абстрактних мотивів, Верцингеторикса та ін.

Галли успішно розвивали своє сільське господарство. З галльської епохи остаточно набули своєї форми коса, серп, мотига, кирка, вила та граблі. Найбільш престижним вважалося скотарство. Особливо цінувалися коні як показник заможності.

Одяг та прикраси галлів були комфортними та гарними і свідчили про соціальне становище. До наших днів дійшли, наприклад, широкі штани – брака (*braca*). Римляни запозичили військовий плащ-туніку (*sagon*). Найбільш доблесні воїни носили на шії золоте намисто, інші чоловіки та багаті жінки – бронзове (*maniaces*), а також браслети на зап'ясті та плечах.

Галли досконало володіли ткацьким ремеслом. При розкопах було знайдено ткацький верстат, човник, голку.

Духовна спадщина галлів. Релігія. Галли були надзвичайно забобонним народом. Вони обожнювали сили природи, бачили в них одухотворених істот, поклонялися лісовим божествам і займалися магією. Найбільш оригінальним явищем у релігії галлів є друїдизм. Усі галльські племена мали жерців. Друїди представляли науку свого часу, їм довіряли виховання юнацтва. Вони також вирішували юридичні справи про спадщину, власність, злочини, визначали розмір грошових стягнень. Релігійні свята у галлів відігравали таку ж значну роль, як у греків чи у римлян.

Високий рівень галльської цивілізації підтверджує наявність *філософії*, Філософія друїдів має форму універсального знання, куди входить етика, математика, астрономія, географія, ботаніка, зоологія, незважаючи на те, що

ці галузі знань не були ще відокремлені одна від одної. Друїди проповідують вчення про природу та устрій всесвіту, безсмертя душі. Всесвіт не є нескінченним та постійним, а його першоелементи – це вогонь та вода. Вони вірили у кінець всесвіту. Душу вважали безсмертною, індивідуальною, і її доля визначалася життям людини.

Галльська *література* не була писемною, проте досить різноманітною. Головний жанр – епічна поезія, яка черпала більшу частину своїх сюжетів у військових подіях. Поетами були барди та друїди. На початку галло-римської епохи значний успіх мали сільські театри.

Музичне мистецтво галлів стало народним і популярним. Музика супроводжувала релігійні свята, військові походи, різноманітні збори. На керамічних виробах кельтів часто зображені люди, що грають на лірах. Однак відомостей про види музики, пісні небагато. Галльську музику поділяють на два періоди: перший – рудиментарний, коли важливою була не мелодійність, а гучність. Це військова музика, яка лунала під час походів. Другий період – це складна музика, що пов'язана з поезією.

Міфи та легенди служили опорою усім формам знання – як елементарного, для народу, так і наукового, для учнів та майбутніх наставників. Галльська міфологія була віршованою та не могла бути відтворена грецькими істориками, тому майже повністю пішла в небуття. Сюжети були в основному про битви людей з тваринами чи монстрами. Міфологічні сюжети знайшли відображення також в образотворчому мистецтві.

Полювання. Галльське полювання носить колективний, аристократичний характер. Полювання не є народним видом дозвілля, воно є привілеєм заможних людей. Слугувало також засобом підготовки до битви, видом тренування. Галли започаткували псове полювання, займалися виведенням спеціальних порід собак, призначених для цього.

1.3. Галлія періоду римських завоювань

Галлією давні римляни називали території, розташовані на північ від невеличкої річки Рубікон на Апеннінському півострові та за Альпами до самого Атлантичного океану на заході. Вони поділялись на Цизальпійську Галлію (північ Італії) та Трансальпійську Галлію (території сучасних Франції, Бельгії, частини Нідерландів, Швейцарії). Цизальпійська Галлія була постійною загрозою для Риму. У **IV ст. до н.е.** галли частково спалили і зруйнували місто. В кінці **III ст. до н.е.** римляни почали завоювання Цизальпійської Галлії і у **191 р. до н.е.** вона стала повністю залежною від Риму.

У Трансальпійській Галлії на узбережжі Середземного моря важливу політичну, економічну і культурну роль відіграло місто Массилія (Массалія), сучасний Марсель. Це була давня грецька колонія, місто-поліс, започатковане ще приблизно **600 р. до н.е.** Массилія неодноразово зверталася до Риму за військовою допомогою проти місцевих кельтських (галльських) племен, які грабували процвітаюче місце. У **120 р. до н.е.** римляни утворили на території від Альп до Піренеїв по берегу Середземного моря нову провінцію з центром у давньому кельтському місці Нарбон - Нарбонську Галлію, яку нерідко називали просто Провінцією (Provincia Romana), сучасний Прованс. Провінція дуже швидко романізувалася, процес асиміляції місцевого населення прискорюється після надання йому римського громадянства. Массилія зберегла свій статус вільного міста, яке знаходиться під впливом грецької мови і грецької культури.

Частина Трансальпійської Галлії густо була заселена войовничими кельтськими племенами, які оселилися тут близько **500 р. до н.е.**

У **59 р. до н.е.** Юлій Цезар отримує в управління Цизальпійську Галлію, а потім, і Нарбонську. Починається завоювання сусідніх з Провінцією територій Галлії. Опис цих подій він залишив у своїх «Записках про Галльську війну (Commentarii de bello Gallico)». У **52 р. до н.е.** на завойованих землях Трансальпійської Галлії створено три нові римські

провінції: Лугдунська Галлія (центр Лугдунум, сучасний Ліон), Белгіка і Аквітанія. Деякі галльські племена об'єдналися на чолі з відважним полководцем Верцингеториксом і повстали проти римлян, але повстання було придушено.

У **50 р. до н.е.** закінчуються галльські війни. Pax romana, «римський мир», встановився у Галлії на п'ять століть. Процес розповсюдження римського культурного та політичного впливу називають романізацією, а синтез кельтських культурних традицій призвів до розквіту нової галло-римської культури.

Звичайно, римляни зруйнували самобутню кельтську культуру, припинили давню друїдську традицію, обклали місцеве населення важкою даниною, а землю, що колись належала галлам, роздавали римським сенаторам та легіонерам.

За 9 років з **58 по 50 р.р. до н.е.** Рим підкорив непокірних галлів і отримав нове джерело доходів, оскільки Галлія була країною з високорозвиненою матеріальною культурою, де процвітало сільське господарство і ремесла. Швидкими темпами йшла романізація, пов'язана з долученням місцевого населення через освіту, економіку і право до латинської мови і римської культури. Цей процес співпав з періодом найвищого розквіту самого Риму (**I ст. до н.е. – I ст. н.е.**).

Пізніше на території Трансальпійської Галлії сформувались дві романські мови: французька і провансальська або окситанська (на півдні) на базі народної вульгарної латини пізнього періоду під впливом місцевої галльської мови (частково лігурської на півдні).

Поступово Римська Імперія занепадає. У Галлії у **III ст.**, а потім і у **V ст. н.е.** проходять антиримські повстання збіднілих селян. Цей період означився суспільно-політичною кризою епохи пізньої Імперії (до **27 р. до н.е. – Республіка**, потім – Імперія). У **395 р. н.е.** відбувається розподіл Римської Імперії на Західну і Східну. Під натиском германських варварів у **476 р. н.е.** Західна Римська Імперія перестала існувати. Східна (Візантійська) Римська Імперія існувала до **1453 р.** до початку турецьких завоювань.

У ході германських завоювань у **V ст.** на галло-римській території виникають перші варварські королівства: **418 р.** – самостійне Королівство вестготів (Тулуза); середина **V ст.** на території Лугдунської Галлії створено Королівство бургундів, завойоване франками у **534 р.** Королівство франків, створене на початку **V ст.** розширює свої володіння до кінця **VIII ст.** Галло-романська мова зазнає впливу германського мовного суперстрату. Таким чином, в основі сучасної французької мови (аналітичної) є латина (синтетична мова), яка функціонувала на території колишньої Галлії і зазнала впливу галльської мови (кельтська підгрупа) і франкської (германської) мови.

Схематично цей процес можна представити таким чином:

○ Галльська мова та розмовна латина > 400 років білінгвізму > галло-романська мова

○ Галло-романська мова та франкська мова > 400 років білінгвізму > старофранцузька мова (**842 р.**, Страсбурзькі Клятви).

II. ВПЛИВ ГАЛЛЬСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ НА ФРАНЦУЗЬКУ ЛІНГВОКУЛЬТУРУ

2.1. Поняття галльського субстрату

Тривале й інтенсивне контактування різних мов може призвести до асиміляції однієї з них, тобто до її втрати. Але втрачена мова не зникає безслідно. Сліди витісненої мови в мовній системі, що продовжує розвиватися, називають субстратом. Субстрат — мова-підоснова, елементи якої розчинилися в мові, що нашарувалася на неї; сліди мови корінних народів у мові-переможниці чужинців. Місцеве населення поступово, через стадію двомовності, приймає мову іноземців. При цьому місцева мовна традиція переривається, і народ переходить на традицію іншої мови.

В результаті римського завоювання корінне галльське населення Франції перейшло на латинську мову. На цьому ґрунті утворилася сучасна французька мова, яка продовжує традицію не місцевих кельтських говорів, а латинської мови. Крім того, що мова пов'язана з певною артикуляційною базою, вона має глибоке коріння в житті народу, його економічних і соціальних звичках та ментальному устрої, тому перехід з однієї мови на іншу є складним процесом. Деякі ознаки рідної мови в фонетиці, семантиці, типології мимоволі утримуються у свідомості мовців і продовжують завдяки інтерференції проявлятися у новій мові, що нашарувалась.

Наприклад, у французькій мові, яка застосовує латинську десяткову систему числення, зберігаються елементи галльської двадцяткової системи: *quatre-vingts* (80, тобто 4x20). Ще у XVII ст. у Франції непоодинокими були випадки вживання *six-vingts* замість *cent vingt*.

Прикладом галльського субстрату у фонетичній системі є перехід з латинського *u* [ou] у французьке *u* [y], яке відбулося пізніше у VII ст. Галльським впливом пояснюється палаталізація деяких приголосних і збереження вимовляння кінцевого *s* в окремих словах; *s* в кінці мають також назви деяких міст галльського походження: *Poitiers*, *Amiens*, *Nantes*,

Paris. У галльській фонетичній системі існував аффрикат [ts] (*tau gallicum*, *t gallois*), який перейшов у старофранцузьку мову, а потім вийшов із вжитку у XIII ст. (*Francia* [Frantsya]).

У галльському синтаксисі дієслово часто знаходиться у серединній позиції після іменника підмета, тобто зберігається прямий порядок слів, що характерно для сучасної французької мови. Існує також гіпотеза галльського впливу на конструкцію *c'est...que*.

Найбільший вплив галліцизмів зазнала лексика французької мови.

2.2. Сліди галльської мови у лексиці французької мови

2.2.1. Загальноживана побутова лексика

Перші запозичення з галльської мови у латинську мову датуються ще V – IV ст. до н.е. Після завоювання Галлії контакти між римлянами і галлами стали тіснішими, і ці процеси пришвидшилися. Більшість кельтських слів відносяться до сільської місцевості, яка майже уникнула романізації, на відміну від міст. Це поняття і речі повсякденного побуту, елементи природи, господарського та суспільного життя:

- Одяг: *béret* / берет, *chemise* / сорочка, *saie* / сагум (військовий плащ, накидка), *braie* / браки (штани галлів, запозичені римлянами), *camisole* / кофта, камісоль, *drap* / сукно, простирadlo, *galoche* / калоші

- Їжа і напої: *cervoise* / ячмінне пиво, *crème* / вершки, *lie* / осад (у вині, пиві, сидрі тощо)

- Назви тварин, птахів, риб: *alouette* / жайворонок, *corbeau* / ворона, *goret* / поросся, *mouton* / баран, *blaireau* / борсук, *pinson* / зяблик, *bouc* / цап, *chamois* / козиця, *bec* / дзьоб, *bièvre* / бобер, *cheval* / кінь, *taloche* / сокіл, *patte* / лапа, *truie* / свиня, *truite* / форель

- Назви дерев і рослин: *bouleau* / береза, *chêne* / дуб, *sapin* / ялина, *bruyère* / верес, *coudrier* / ліщина, *vergne* / вільха, *blé* / пшениця, *érable* / клен, *cormier* / горобина

○ Сільськогосподарські роботи, ремісництво і приладдя: *glaise* / гончарна глина, *charrue* / плуг, *étain* / олово, *glaner* / збирати колоски після жнив, *tonne* / велика бочка (дерев'яна бочка також є винаходом галлів, що замінили при транспортуванні вина римські амфори), *soc* / леміш (також винахід галлів, *ruche* / вулик, *soue* / свинарник, *souche* / пеньок, *balai* / мітла, віник, *pièce* / шматок; зброя; діжка, *charpente* / тримальна конструкція, *jante* / обід колеса, *javelle* / в'язанка прутів, *javelot* / списа, дротик, *matras* / стріла арбалета, *tamis* / сито, решето, сітка, *tarière* / свердло, *vouge* / спис із лезом

○ Опис місцевості: *berge* / берег річки, *boue* або *bourbe* / бруд, тин, *caillou* / камінь, *chemin* / дорога, *galet* / валун, галька, *jachère* / пар, поле, *quai* / набережна, *Alpes* / Альпи, *talus* / схил, *givre* / іній, *combe* / ущелина, *dune* / дюна, піщаний пагорб

○ Дієслова: *briser* / ламати, розбивати, *changer* / змінювати, *craindre* / боятися, *écobuer* / очищати, *encombrer* / захащувати, *gaspiller* / розтратити, *habiller* / одягати, обробляти тушу, *jaillir* / бризкати, литися потоком, *renfrogner* / морщити лоба

○ Прикметники: *dru* / сильний, густий, *maint* / чисельний, *petit* / маленький

○ Мезуративи: *arpent* / арпан, *lieue* / льє

2.2.2. Топонімічна та антропонімічна лексика галльського походження

Найбільш точним джерелом інформації про галльську мову та культуру є топоніми, які повністю або частково містять галльські елементи.

Топоніміка Франції зберігає сліди перебування на території країни галльських племен: *Virodunum* (Verodunum) → *Verdun*, *Lugdunum* → *Lyon*: *-dun* означає «укріплення, фортеця», *Lug* - ім'я галльського бога Сонця, мистецтв та ремесл, а префікс *-ver(o)* близький латинському *super*. Топонім *Amiens* утворений від назви галльського племені амбіанів, *Langres* – лінгонів, *Paris* - паризіїв.

Галльські топоніми можуть складатися з різних елементів, переважно іменників та прикметників: *benna* – «вістря», *bona* –

«джерело», *brīva* – «міст, брід», *briga* – «пагорб», *dūno* та *dunum* – «фортеця, сильний», *duro* та *durum* – «ринок», *ialo* та *ialum* – «галавина», *lano* та *lanim* – «рівний», *magο* та *magos* – «рівнина, поле», *nemeto* та *nemetum* – «священний ліс», *randa* – «кордон», *rito* – «брід». Наведемо декілька прикладів топонімічної лексики галльського походження: *Avallon (Aballo)*, *Vandœuvre (Vindobriga)*, *Brive (Briua)*, *Broye (Broga)*, *Périgueux (Petrocoriorum)*, *Drevant (Derventum)*, *Divonne (Deuona)*, *Verneuil (Vernoialon)*, *Moliens (Mediolanum)*, *Lyon (Lug(u)dunum)*, *Manthes (Mantala)*, *Nantes (Nanto)*, *Nyon (Noiodunus)*, *Carpentras (Niort)*, *Garonne (Onno)*, *Suin (Segodunon)*, *Santenay (Sentiniacus)*, *Vernayaz (Uerna)*, *Verdun (Virodunum)*.

Існують й інші топоніми, які мають галльські префікси та суфікси. Так, галльський суфікс *-acum* можна знайти у скороченій формі *-ac* (*Armagnac*, *Bussac*, *Cognac*), *-ay* (*Villacoublay*, *Ville d'Abray*), префікс *cambo-* зберігається в таких назвах, як *Chambéry* або *Chambord*.

До антропонімічної лексики галльського походження відносять такі імена: *Audrien*, *Aumale*, *Auroux*, *Autun*, *Auvarlet*, *Auzelle*, *Bedel*, *Bergart*, *Bellay*, *Bellime*, *Blénoir*, *Blévis*, *Bloy*, *Bochet*, *Brenon*, *Breuil*, *Brey*, *Brian*, *Cernaix*, *Cernin*, *Chabal*, *Chafrin*, *Chal*, *Chalamel*, *Chalon*, *Clion*, *Clos*, *Coatan*, *Cochois*, *Dilly*, *Dinan*, *Dohy*, *Domcoeur*, *Dorgan*, *Dose*, *Doudeuil*, *Dour*, *Dourfer*, *Echene*, *Egaret*, *Eichene*, *Elise*, *Elleouet*, *Enclos*, *Endurant*, *Enés*, *Fauglas*, *Fily*, *Folgar*, *Foudrin*, *Fraillon*, *Francy*, *Froc*, *Gironde*, *Girot*, *Giry*, *Gissac*, *Givonne*, *Givry*, *Gladel*, *Claine*, *Glouzel*, *Goas*, *Jarrin*, *Jarry*, *Jaulet*, *Jaure*, *Javal*, *Javet*, *Jeance*, *Lagord*, *Lagrave*, *Lainé*, *Laissac*, *Lalain*, *Lalence*, *Lalande*, *Laloue*, *Lallouet*, *Lein*, *Maronne*, *Marsal*, *Marthon*, *Martre*, *Mascon*, *Mat*, *Maube*, *Maubec*, *Molgat*, *Mollien*, *Momey*, *Moranne*, *Moreaux*, *Morgan*, *Morin*, *Mornand*, *Pail*, *Pairol*, *Palferd*, *Palis*, *Pallet*, *Palois*, *Rey*, *Rézé*, *Riec*, *Rinche*, *Rio*, *Riom*, *Rion*, *Senac*, *Senlis*, *Serlin*, *Servel*.

2.3. Галльські елементи у сучасному французькому світі

Галли, як і пізніше франки, відіграли ключову роль у національній самосвідомості сучасної Франції, ставши народами-засновниками французької нації. Французи пишаються своїм минулим і вважають себе нащадками славетних предків, відважних духом патріотів і воїнів. Популярним став поширений в суспільно-політичному та медійному дискурсі вираз *Nos ancêtres, les Gaulois*, що підкреслює зв'язок поколінь і єдність нації. І хоча у певні історичні періоди відношення до галльської лінгвокультури не було позбавлене стереотипних уявлень і упередженого ставлення, внесок галльської цивілізації у розвиток Франції є досить вагомим.

Відомі французькі комікси, а згодом і анімаційні фільми про Астерікса та Обелікса є чудовим прикладом вираження галльської культури і традицій у сучасному французькому світі. Головні герої – Астерікс та його друзі є жителями галльського поселення, яке сміливо чинить опір своїм запеклим ворогам. Хоробрі і дотепні Астерікс та Обелікс стали справжніми символами французької нації. Символічним для французів став і галльський півень (від латинського омоніму *gallus*), задикуватий та войовитий птах. У XV ст. король Карл VIII вибрав зображення півня як одну з емблем Франції.

Також важливими галльськими елементами у сучасному світі є галльський календар та гороскоп, яким користуються до сьогодні. Календар Коліньї (названий за місцем знаходження) або «галльський календар» був записаний на бронзовій табличці у часи Римської Галлії латинським алфавітом. Галлам вдалося розрахувати календарну систему так, що початок кожного місяця збігався з молодиком, але при цьому свята не зміщувалися по порах року, тобто це був і сонячний, і місячний календар одночасно.

Була у друїдів і своя улюблена рослина – омела. Вона використовувалася у лікуванні, пророцтвах, обрядах жертвоприношення. Жерці вірили, що зілля з омели нейтралізує будь-яку отруту. Любов до цієї рослини збереглася і до наших днів, вінками з листя омели люди прикрашають свої будинки під час Різдва, вважаючи, що це приносить щастя і успіх.

III. МАТЕРІАЛ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

3.1. Контрольні питання

1. Quelle langue parlent les Gaulois pendant la romanisation ?
- Les Gaulois ont continué d'utiliser leur langue maternelle, le celtique, dans le milieu familial comme basilecte (variété basse), ils ont appris le latin pour communiquer avec les Romains installés dans leurs régions. Le latin assimilé et pratiqué par les Gaulois était principalement le latin vulgaire.

2. Quelle est leur langue au moment des invasions germaniques ?

- Vers le Ve siècle, au moment où les Francs ont à leur tour envahi la Gaule romanisée, qu'on appelle plus souvent Gallo-Romania dans le contexte de l'histoire des langues romanes, les Gallo-Romains parlaient partout le latin (le gallo-roman) dans toutes les circonstances de leur vie.

3. Combien a duré le bilinguisme?

- En cinq siècles, les Gaulois, devenus Gallo-Romains, ont abandonné le celtique pour utiliser le latin vulgaire dans la vie courante. En quelques générations, ils passent d'une langue maternelle (le celtique) à une autre langue maternelle (le latin vulgaire).

4. Quel phénomène linguistique a eu lieu pendant la romanisation ?

- Il y a eu durant la période de romanisation de la Gaule et les siècles qui ont suivi ce qu'on appelle une assimilation linguistique (assimilation linguistique d'une langue dominée, le celtique, par une langue dominante, le latin, langue du colonisateur); on utilise dans ce cas le terme de latinisation.

5. Comment se fait la latinisation de la Gaule ?

- Cette latinisation ne se fait pas de la même manière dans toute la Gaule : plus rapide au sud de la Gaule où la romanisation est plus

précoce et la concentration de Romains est forte (région plus directement accessible aux Romains), elle est plus lente au Nord, où la romanisation est plus tardive et où les Romains sont plus dispersés. Les Gaulois qui vivaient dans des régions peu accessibles aux Romains et donc au latin (dans les montagnes) ont conservé leur langue celtique bien plus longtemps que ceux qui vivaient dans les plaines ou sur les bords de la Méditerranée.

6. Quelle était l'évolution linguistique au contact des parlers germaniques (francique) ?

- En Gaule, le latin, langue exogène, a réussi à supplanter le celtique, langue endogène au moment de la romanisation, en raison du prestige de la civilisation romaine. Devenu langue endogène de la Gaule romaine quelques siècles plus tard, le latin a réussi à supplanter le francique, langue exogène, en raison aussi du prestige de l'ancienne civilisation romaine. Ce latin, façonné une première fois au contact du celtique et une seconde fois au contact du francique donnera au IXe siècle naissance au français.

7. Les premières populations préhistoriques.

- Les premières populations sont les Ligures (occupaient la région du sud-est) et les Ibères (celle du sud-ouest et de l'ouest), vers 600 avant notre ère. La même époque, les Grecs s'installent sur la côte méditerranéenne (les villes de Marseille, Nice, Antibes leur doivent leur nom), mais leurs rapports avec les populations locales restent limités.

8. L'apparition des Celtes.

- C'est vers 500 avant notre ère qu'aurait eu lieu en Europe l'invasion des Celtes, venus de l'Est. Ils se sont installés dès les Ve - IVe siècles avant notre ère dans la région nord-est de la zone d'éclosion du français et ont étendu leur territoire à une grande partie de l'Europe au cours du siècle suivant. On les connaît sous différents noms : Bretons, Gaulois, Celtibères, Galates. Le territoire sur lequel ils s'installent est connu sous le nom de Gaule.

9. Quelles sont les traces des Gaulois ?

- Comme les ethnies précédentes, les Gaulois ne laissent que peu de traces et de témoignages : les toponymes sont bien souvent la seule source pour établir l'occupation gauloise dans l'aire d'éclosion de la langue française.

10. La situation linguistique de la Gaule romanisée, sa latinisation.

- C'est la situation de diglossie née de la romanisation de la Gaule et de sa latinisation, la langue du colonisateur romain (latin) se retrouvant au contact de la langue des colonisés (les Gaulois) finissent par évincer celle-ci.

11. Le statut du celtique dans la Gaule romaine.

- La langue vernaculaire

12. Le statut du latin dans la Gaule romaine.

- Langue de l'administration (latin classique). Langue véhiculaire (latin vulgaire). Langue du culte (latin chrétien). Langue de référence (latin classique). Langue d'enseignement (latin classique)

13. Le partage de fonctions entre le gaulois et le latin.

- La variété basse du latin s'est progressivement imposée en Gaule au détriment du celtique comme langue vernaculaire, c'est-à-dire comme langue de la communication courante – avec quelques résistances durables du celtique dans les zones montagneuses. Dans tous les autres secteurs – administration, culte, sciences, techniques, culture et enseignement, c'est le latin classique qui est utilisé. Le latin chrétien utilisé comme langue du culte n'est qu'une variante simplifiée du latin classique (un basilecte, mais moins bas que le latin vulgaire sur l'échelle de prestige).

Le latin classique occupe dans la Gaule romanisée davantage de fonctions que le latin vulgaire, mais ces fonctions ne touchent en réalité qu'une faible partie de la population (essentiellement les lettrés) ; endossant l'unique fonction de langue vernaculaire, le latin

vulgaire n'en est pas moins la langue la plus pratiquée dans la Gaule romanisée, c'est une langue majoritaire.

14. Quelles périodes englobe la préhistoire de la langue française ?

- Invasions celtes, installation des Gaulois, romanisation de la Gaule, invasions germaniques, installation des Francs, renaissance carolingienne sont les périodes qui constituent la préhistoire de la langue française.

15. La situation linguistique finale de la Gaule romanisée au début des invasions barbares.

- Pour les premiers Gaulois qui ont appris le latin pour pouvoir commercer avec les Romains installés sur leurs terres, le latin vulgaire a été une langue véhiculaire. Progressivement, il passe d'un statut véhiculaire (langue apprise par les Gaulois en plus de leur langue maternelle, le celtique, pour communiquer avec les Romains) à un statut vernaculaire (langue utilisée au quotidien) avant de devenir la langue maternelle des Gaulois romanisés au début des invasions barbares.

16. Le cadre historique examiné?

- Préhistoire :

- le temps des chasseurs, homme de l'âge paléolithique (l'art pariétal, la grotte de Lascaux, 15000 avant J.-C.) ;

- les premiers cultivateurs, la civilisation des mégalithes (Carnac, ensemble de dolmens et menhirs, vers 3500 avant J.-C.)

Antiquité (3500 av. J.-C.- 476):

- la Gaule celtique (la prise de Rome, 390 av. J.-C.) ;

- l'invasion romaine, la conquête de la Gaule (124-118 et 58-52 ; Alésia 52 av. J.-C.) ;

- la Gaule romaine (la fin de la guerre des Gaules, 50 av. J.-C. ; les Trois Gaules, peuples et provinces, vers 20 av. J.-C.) ;

- les grandes invasions (les Alamans, peuple germanique, prennent Strasbourg, 233 ap. J.-C. ; migrations barbares, 350-450 après J.-C.);

- la chute de l'Empire Romain d'Occident, 476.

17. La situation démographique avant l'arrivée des Romains sur les territoires de la future France :

- Avant l'arrivée des Romains sur le territoire de la France, qui s'appelait alors la Gaule, il y avait des tribus celtiques : au Nord – des Belges, au Centre – des Celtes, appelés Gaulois (homonyme latin *gallus* 'coq') ; au Sud-Ouest vivaient des Aquitains ; au Sud-Est – des Ligures. Sur le Littoral Méditerranéen s'étendait la colonie grecque de Massalia.

18. Le processus de la celtisation :

- La celtisation de la France, c'est-à-dire la diffusion de la langue et de la vie matérielle, intellectuelle, morale et religieuse des Celtes dure plus de mille ans.

19. L'influence du substrat celtique sur le latin populaire:

- L'influence du substrat celtique sur le latin populaire est faible. Dans le lexique on distingue 2 groupes de mots :

1) empruntés par le latin populaire commun à l'époque de l'existence de l'Empire romain : *carrum* – *char*, *alauda* – *alouette*, *betulla* – *bouleau*, *camisia* – *chemise*, *caballus* – *cheval* ;

2) empruntés directement par le latin populaire de la Gaule. Ces mots se rapportent à la vie rurale: *charrue*, *dune*, *mine*, *pièce*, *bouc*, *bille*; mots de mesures *une lieue* (4km), *un arpent* (1/2 hect.); verbes *bercer*, *briser*, *glaner*; adjectifs *dru*, *petit*.

Les changements phonétiques :

○ palatalisation (la mouillure) des consonnes: *cantare* > (*kyantare*) > *chanter*, *caelu* > (*kyelu*) > *ciel* ;

○ lénition (affaiblissement de l'articulation d'une consonne notamment en position intervocalique), accompagnée de la sonorisation des consonnes intervocaliques *t*, *d*, *c* suivie de leur disparition : *vitam* > *vida* > *vie*, *focum* > *fogu* > *feu* ;

○ passage *ct* > *it* : *lactum* > *lait*, *noctem* > *nuit*

Les changements morphologiques:

○ formation des adjectifs numéraux cardinaux à partir de la numération vicésimale par 20: *quatre-vingts* éliminant octante et nonante ;

○ maintien de la déclinaison à deux cas.

20. La chronologie des conquêtes romaines de la Gaule. La résistance gauloise:

- Les conquêtes romaines commencent par l'occupation du Sud-Est (125 av. J.-C.), la région qui est devenue par la suite Provincia romana. Le latin y pénètre sous la forme parlée ainsi que sous la forme officielle par la voie de l'administration et de l'enseignement. Entre 58 et 51 av. J.-C. Jules César commence la guerre des Gaules. Le centre du pays oppose une vive résistance contre les Romains. Les peuples celtiques réunis autour du chef gaulois Vercingétorix luttent courageusement. Ils livrent le dernier combat à Alésia (52 av. J.-C.). Leur défaite marque la fin de l'indépendance gauloise. Les contrées du Nord et les régions belges sont soumises les dernières. La langue celtique de ces régions n'a pas été évincée totalement par le latin.

21. La situation économique en Gaule après la défaite :

- Pendant les trois premiers siècles de la domination romaine l'économie du pays réalise de grands progrès (excellentes voies, communication avec d'autres pays, développement intense du commerce, de l'agriculture et des métiers). La civilisation romaine avait un caractère urbain. Les Romains bâtissent en Gaule plusieurs villes nouvelles d'où latin se répand à la campagne.

22. Les particularités linguistiques des parlers antérieurs au gaulois :

- Les Gaulois sont un peuple indo-européen venu d'Europe centrale vers 500 av. J.-C. D'un peuplement antérieur à l'arrivée de ces Celtes, donc pré-indo-européen, il reste pour témoignage l'ibère (langue non indo-européenne), le basque (langue d'origine caucasienne, probablement) parlés par les Aquitains dans le Sud-Ouest. Les Ligures qui avant l'arrivée des Celtes occupaient le Sud-Est, le bassin du Rhône et la Franche-Comté parlaient une langue indo-européenne, ils ont laissé quelques vestiges en provençal et en savoyard (*calanque avalanche*). Il reste aussi quelques traces grecques en toponymie.

23. La langue gauloise :

- Le gaulois, langue de la Gaule cisalpine (plaine du Pô) et de la Gaule transalpine (France, Belgique, Suisse) est une langue celtique. Il s'agit d'une langue à déclinaisons et conjugaisons caractérisée pour son lexique par la richesse de la dérivation et de la composition (*Vercingétorix* est ainsi composé du préfixe *ver-* et de *-rix* correspondant à 'roi').

24. L'écriture de la langue gauloise :

- Les druides tenaient à la transmission orale de leurs traditions et de leurs connaissances. Cette langue orale a été transcrite au IIIe siècle av. J.-C. en alphabet grec au sud de la Gaule (sous l'influence de la colonie grecque de Massalia). Après la conquête de la Gaule, certaines transcriptions ont été faites en alphabet latin.

25. Les témoignages écrits de la langue gauloise :

- De ces transcriptions grecques et latines, il subsiste quelques inscriptions sur des monnaies, stèles funéraires, objets quotidiens, dédicaces ; la plus longue (plomb du Larzac, découvert en 1983, texte magique mettant en scène des sorcières) ne comporte que 170 mots.

26. L'adoption du latin en Gaule :

- Les envahisseurs romains, qui colonisent tout d'abord au IIe siècle av. J.-C. la Provence (du latin *provincia*), puis, au siècle suivant l'ensemble de la Gaule, imposent leur propre langue le latin. Cette assimilation est lente, elle se réalise sur 4 siècles. Le latin fonctionne comme langue de l'écrit et de l'administration, le gaulois conserve une fonction de langue d'échanges. Les Romains latinisent généralement les mots gaulois qu'ils empruntent, comme *braca* (qui donnera *braie*), *leuca* (*lieue*) ou *tonna* (*tonne, tonneau*); ces mots appartiennent à la réalité rurale, *brucus* (*bruyère*), *alauda* (à l'origine d'*aloe*, d'où *alouette*), ou aux techniques dans lesquelles excellent les Gaulois comme la charronnerie, *carrus* (*char*), *carruca* (*charrue*).

27. L'influence gauloise sur le français

- Dans le français actuel il ne reste de cette langue gauloise que 150 mots courants (*bouleau, chêne, if, ruche, bief, suie, arpent, mouton, bouc, cervoise, brasser, soc, charançon, charpente, jante, vandoise, charger, bercer, boue, chemin, crème, dru, gosier, trogne, truand, vassal*), quelques milliers de noms de lieu (ainsi *Autun, Châteaudun, Laon, Verdun*, formés à partir de *dunum*, 'montagne, forteresse', tout comme *Lyon* de *Lugdunum* 'forteresse du dieu Lug'), ou des mots à suffixe *-acus*, devenu *-y* ou *-ay* selon les régions, à l'origine de *Cambray, Aubigny*, ou encore *Marne, Seine, Oise, Vosges, Bordeaux, Carpentras, Melun, Paris* (de *Parisii*, peuple gaulois). C'est aussi aux Gaulois que le français est redevable de la numération par *vingt (quatre-vingts)*. Dans la syntaxe gauloise le verbe est fréquemment en seconde position et l'ordre sujet-verbe bien représenté. Le gaulois connaît l'afriquée [ts], *tau gallicum* « *t* gaulois », transcrit par un *d* barré, qui pour les Romains serait doté d'un pouvoir magique.

28. Comment est organisée la société gauloise ?

- La société gauloise est divisée en trois catégories : les guerriers et les druides, les gens du peuple. Ce sont des artisans, des commerçants, des paysans, des éleveurs et des esclaves. Ils ont peu de libertés. Les druides s'occupent de la religion et instruisent les jeunes, ils jugent et fixent les amendes, ils ne vont pas à la guerre et ne payent pas d'impôts. Les chevaliers participent à la guerre, chacun en fonction de sa richesse. Ils sont entourés d'une groupe de compagnons. Les gens du peuple sont les plus nombreux. Le chef ou la reine dirige la vie de la société gauloise. Les femmes gauloises ont presque les mêmes droits que les hommes mais elles ne peuvent pas être druides, elles exercent une profession, parfois elles enseignent l'art de la guerre. Les guerriers et les druides contrôlent l'économie et prennent toutes les décisions.

29. Quel est le mode de vie des Gaulois ?

- Les Gaulois habitent en trois sortes de lieu : des fermes innombrables dispersées sur l'ensemble du territoire ; des villages

souvent situés à la croisée de chemins ; des sortes de forteresses qu'on appelle oppidum. Les maisons sont en bois, en paille et en terre sans aucune ouverture sur l'extérieur. Ce qu'ils produisent leur sert à s'alimenter. Les Gaulois pratiquent l'agriculture et l'élevage, ils travaillent le métal et en font des bijoux, des armes et des outils. Ce sont des artisans renommés.

30. Comment vivent les Gaulois ?

- Les Gaulois sont divisés en de nombreuses tribus qui se font parfois la guerre et qui ont du mal à s'allier contre leurs ennemis communs. Pour se protéger des attaques romaines ils se retranchent dans des oppidumes construits en général sur des hauteurs.

3.2. Тестові завдання

1. Langue non romane en France :

- a) le provençal
- b) l'occitan
- c) le breton
- d) le catalan

2. La région qui conserve son nom latin :

- a) la Bretagne
- b) la Bourgogne
- c) l'Aquitaine
- d) la Champagne

3. Quelle langue est très conservatrice par rapport au latin ?

- a) le français
- b) l'italien
- c) le franco-provençal
- d) le flamand

4. Le gaulois est une langue :

- a) orale dialectale
- b) orale homogène
- c) orale et écrite

5. La langue véhiculaire dans l'Empire Romain :
- a) le latin classique
  - b) le latin chrétien
  - c) le latin vulgaire
6. Le chef des Gaulois qui a lutté contre les conquérants romains :
- a) Clovis
  - b) Astérix
  - c) Vercingétorix
  - d) Charlemagne
7. En latin classique l'accent est :
- a) mélodique
  - b) dynamique
8. La disparition des cas est une tendance :
- a) analytique
  - b) synthétique
  - c) syntaxique
9. Avec le passage du latin au français le mot a subi :
- a) la réduction
  - b) l'extension
  - c) n'a pas changé de volume
10. La langue romane la plus éloignée de la langue-mère :
- a) le portugais
  - b) le français
  - c) l'occitan
  - d) le catalan
11. La langue non indoeuropéenne :
- a) le basque
  - b) le breton
  - c) l'occitan
  - d) le wallon

12. Combien de temps a duré le bilinguisme après la conquête de la Gaule :

- a) 1 siècle
- b) 2 siècles
- c) 3 siècles
- d) 4 siècles

13. Les mots gaulois en français :

- a) charrue, ruche, bouleau, Reims
- b) rang, champion, garde, Gérard
- c) vague, homard
- d) Bourgogne, poche

14. Le mot char (<carrus) est d'origine :

- a) germanique
- b) grecque
- c) gauloise
- d) latine

15. La «Vulgate» est un nom donné à :

- a) la traduction de la Bible en latin
- b) la traduction de la Bible en grec
- c) la traduction de la Bible en celtique

16. Le gaulois est transcrit :

- a) en alphabet grec
- b) en alphabet latin
- c) en alphabet grec puis latin
- d) en alphabet latin puis grec

17. La langue-mère du français est :

- a) le grec
- b) le latin
- c) le gaulois
- d) le francique

18. L'influence celtique sur le français est considérée comme :

- a) substrat
- b) adstrat
- c) superstrat

19. Le passage du «u» latin dans la prononciation au «u» français est dû à l'influence :

- a) galloise
- b) germanique
- c) latine
- d) aucune

20. Massilia (>Marseille) est:

- a) provincia Romana
- b) une colonie romane
- c) une colonie romaine
- d) une colonie grecque

21. Le gaulois est une langue de famille :

- a) germanique
- b) celtique
- c) romane
- d) italique

22. L'ordre des mots en latin est :

- a) direct
- b) indirect
- c) libre

23. La numération par 20 (quatre-vingts) est d'origine:

- a) germanique
- b) grecque
- c) latine
- d) gauloise
- e) arabe

24. La ville gauloise Lugdunum c'est :

- a) Lyon
- b) Lille
- c) Limoges

25. La chute de l'Empire Romain d'Occident :

- a) 647
- b) 476
- c) 395

ОСНОВНИ ТЕРМИНИ І ПОНЯТТЯ

Glossaire linguistique

Acrolecte - variété de prestige d'une langue

Adstrat - ensemble des faits de langues dans une situation où une langue en influence une autre sans qu'aucune des deux ne disparaisse; langue géographiquement voisine d'une langue qu'elle influence

Assimilation linguistique - processus par lequel passe un groupe pour adopter la langue d'un autre groupe; c'est une des phases de l'assimilation culturelle

Basilecte - variété d'une langue la plus éloignée de l'acrolecte

Bilinguisme - situation dans laquelle deux langues coexistent ; aptitude pour un individu à s'exprimer dans deux langues

Diachronie - variation d'une langue selon le paramètre temporel; évolution des faits linguistiques dans le temps

Dialecte - variété linguistique circonscrite à une aire linguistique réduite

Diglossie - situation dans laquelle, dans une aire géographique donnée, deux langues coexistent, chacune faisant l'objet d'un emploi social distinct ; situation de plurilinguisme avec spécialisation fonctionnelle des systèmes linguistiques

Étymon - mot le plus ancien à l'origine d'un mot nouveau ; mot considéré comme l'origine d'un mot. L'étymon reconstitué par conjecture et non attesté à l'écrit est marqué de l'astérisque

Francique - langue des Francs

Idiome - langue propre à une nation ; ensemble des moyens d'expression d'une communauté donnée, relatif à un domaine d'activité spécifique de cette communauté

Isoglosse - ligne qui marque les limites à l'intérieur desquelles un trait linguistique donné se retrouve et hors desquelles ce même trait ne se retrouve pas

Koinè - v. langue supradialectale ; langue commune établie à partir de divers parlers

Langue commune - v. langue supradialectale

Langue de référence - langue utilisée pour la transmission du savoir, qu'il s'agisse de transmettre un savoir culturel (langue utilisée dans le domaine littéraire) ou un savoir scientifique (langue utilisée dans le domaine des sciences et des techniques)

Langue endogène - langue qui a évolué, s'est transformée, s'est individualisée dans une aire géographique déterminée où elle continue une tradition multiséculaire

Langue exogène - langue originellement extérieure à une aire géographique déterminée mais qui s'y implante artificiellement

Langue littéraire - v. langue de référence

Langue majoritaire - langue usuelle de la majorité des habitants d'un territoire

Langue maternelle - langue dans laquelle l'enfant apprend à parler

Langue mère - langue dont l'évolution a donné une ou plusieurs autres langues (dites langues filles)

Langue minoritaire - langue usuelle d'une minorité des habitants d'un pays

Langue officielle - langue utilisée dans l'administration

Langue romane - langue qui a le latin pour langue mère

Langue standard - variété de langue codifiée à travers des dictionnaires monolingues et orthographiques, des grammaires et d'autres ouvrages linguistiques, enseignée dans les écoles en tant que langue maternelle et langue étrangère

Langue supradialectale - langue commune à des locuteurs ayant des dialectes maternels différents

Langue véhiculaire - langue apprise en plus de la langue maternelle par les membres d'une communauté de langues maternelles différentes pour communiquer entre eux.

Langue vernaculaire - langue maternelle utilisée pour la communication courante dans une communauté linguistique

Parler - forme de langage particulière à une catégorie sociale, une profession, une région

Patois - parler employé sur une aire géographique limitée

Protolangue - ancêtre, attesté ou non, d'une langue

Romania - ensemble des territoires où le latin a été parlé jusqu'à la fin de l'Antiquité ; territoire européen où le latin puis le roman se pratiquaient jusqu'à la fin du Moyen-Âge

Standardisation d'une langue - processus par lequel on codifie une langue pour lui faire répondre à une norme unique

Substrat - ensemble des faits de langues dans une situation où dans un territoire où s'impose comme langue officielle une autre langue que la langue maternelle des habitants (le plus souvent celle du colonisateur) ; langue qui en influence une autre tout en étant supplantée par cette dernière ; effet que continue à jouer une langue morte sur celle qui en est issue ;

Superstrat - ensemble des faits de langues dans une situation où la langue maternelle du colonisateur influence la langue maternelle des habitants d'un pays sans se substituer à celle-ci ; langue minoritaire qui influence une langue majoritaire sans la supplanter

Synchronie - état d'une langue à un moment donné ; ensemble de faits linguistiques formant système à un moment déterminé de l'évolution

Toponymie - science qui étudie les noms de lieux

Triglossie - situation dans laquelle trois variétés de langues différentes sont répandues dans toute la communauté

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Морошкіна Г.Ф. La langue et la civilisation française à travers des siècles: Історія французької мови: навч. посібник. Вінниця: Нова книга, 2011. 320 с.
2. Hélix L. Histoire de la langue française. P.: Ellipses, 2011. 302 p.
3. Huchon M. Histoire de la langue française. P: Le Livre de Poche, 2002. 320 p.
4. Stanislav O. Histoire de la langue française : manuel. Loutsk : Centre d'édition et de polygraphie «Veja-Drouk», 2021. 68 p.

Додаткова

1. Labrune G. L'histoire de France. P.: Nathan, 2004. 143 p.
2. Perret M. Introduction à l'histoire de la langue française. Paris: Armand Colin, 2008. 208 p.

Електронні інформаційні ресурси

1. Develey A. Dix mots de nos ancêtres les Gaulois que l'on utilise en français, 2018. URL: <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/expressions-francaises/2018/09/23/37003-20180923ARTFIG00004-dix-mots-de-nos-ancebres-les-gaulois-que-l-on-utilise-en-francais.php>
2. Testard-Vaillant P. Qui étaient vraiment les Gaulois, 2014. URL: <https://lejournal.cnrs.fr/articles/qui-etaient-vraiment-les-gaulois>

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

**ІСТОРІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ
ЧАСТИНА 1: ГАЛЛЬСЬКИЙ СУБСТРАТ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.055 Романські мови та літератури
(переклад включно), перша – французька

Укладач:

Весна Тетяна Василівна

Українською/Французькою мовою

В авторській редакції

Підп. до друку 25.12.2023. Формат 60x84/16.

Ум.-друк. арк. 2,0. Тираж 20 прим.

Видавець Букаєв Вадим Вікторович

вул. Пантелеймонівська, 34, м. Одеса, 65012

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.

Тел.: +380949464393, 0487431393 e-mail: 7431393@gmail.com